

The article is devoted to the examination of legislative documents and federal programs, measures and projects directed on the improvement of school education in rural locality, the USA rural population educational attainment is outlined and ways of its increase are determined.

УДК 373.5

Юрчонок Ю. В.

АВТОРСЬКА ШКОЛА ЯК ІННОВАЦІЙНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА

У статті розкривається сутність авторської школи як інноваційної соціально-педагогічної системи. Уточнюються основні педагогічні дефініції щодо проблеми дослідження: авторська школа, педагогічна система, інновації. Розглядаються елементи педагогічної системи, що обумовлюють її інноваційність, на прикладі діяльності авторської школи педагога-новатора М.П.Гузика.

Постановка проблеми. У соціокультурному контексті суперечливого, зважаючи на дисгармонію між духовним і матеріальним розвитком, прагматичного суспільства третього тисячоліття особливої значущості набуває загальносвітова гуманістична тенденція, спрямована на утвердження дитиноцентризму – поваги до зростаючої особистості, підтримку її індивідуального розвитку, розуміння її неповторності. З огляду на це, школа як основна виховна соціальна інституція, діяльність якої має відповідати суспільним очікуванням, перебуває в пошуку нової освітньої моделі щодо змісту і структури, навчально-виховних технологій, стосунків між суб'єктами освітньої взаємодії та ін.

Особистісна орієнтація освіти, забезпечення рівних можливостей щодо здобуття громадянами освіти, створення сучасних навчально-виховних засобів – одні з пріоритетних напрямів державної політики України в галузі освіти, що знайшли відображення в Національній доктрині розвитку освіти [3, с.565]. У цьому документі також зазначається, що держава має гарантувати інноваційний характер навчально-виховної діяльності; різноманітність типів навчальних закладів, варіативність навчальних програм, індивідуалізацію навчання та виховання. Отже, наявність нетрадиційних за типом освітніх закладів – ліцеїв, гімназій, коледжів, колегіумів тощо – в освітньому просторі України є водночас ознакою часу, відгуком на суспільний запит і результатом педагогічного пошуку освітян. На особливу увагу з огляду на оригінальність і неповторність власного „обличчя” заслуговує діяльність авторських шкіл.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ступінь наукової розробки проблеми. Сучасні українські дослідники розглядають різні аспекти феномену авторської школи. До визначення самого поняття „авторська школа” зверталися С.У.Гончаренко, Н.П.Дічек, Н.С.Побірченко, О.Я.Савченко та ін. Питання організаційно-педагогічних засад створення таких освітніх закладів, ефективності функціонування та управління ними висвітлені в працях Л.М.Калініної та Н.М. Островерхової. М.Я.Антонець, Н.П.Дічек, О.В.Сухомлинська цей феномен розглядають в історико-педагогічному вимірі, зокрема О.В.Сухомлинська вважає, що ідеї творців авторських систем (В.Ф.Дурдуківського, В.О.Сухомлинського, О.А.Захаренка) можуть служити поштовхом для оцінювання сучасних освітніх інновацій. У контексті визначення методологічних засад дослідження новаторства (інновацій) аналізують це явище О.В.Адаменко, Н.П.Дічек, О.В.Попова, Є.М.Хриков та ін. Важливо, що власний досвід становлення авторських шкіл відображений у працях їхніх творців, зокрема М.П.Гузика й А.І.Сологуба.

На сьогодні найбільш вичерпним і системним дослідженням цього феномену з огляду на розуміння суті, тенденцій розвитку і становлення, підходів до типології, системних елементів педагогічної культури школи є дисертаційна робота російського науковця Т.В.Цирліної [5]. Однак, поява нових авторських шкіл, аналіз

експериментальних даних про діяльність існуючих збагачують як освітянську практику, так і розгорнутий науково-педагогічний дискурс, залишаючи його наразі актуальним.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Отже, метою нашого дослідження є визначення інноваційного соціально-педагогічного контексту діяльності авторської школи як цілісного утворення (системи).

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи означену проблему, звернімося передусім до основних педагогічних дефініцій, пов'язаних із нею, зокрема „авторська школа”, „інновації”, „педагогічна система”. Щодо авторської школи, то С.У.Гончаренко в „Українському педагогічному словнику”(1997) зазначає, що це оригінальна загальнопедагогічна, дидактична, методична чи виховна система, опрацьована з урахуванням надбань психолого-педагогічних та інших наук, вітчизняного й зарубіжного педагогічного досвіду, яка реалізується під керівництвом чи за участю її автора (авторів) принаймні в одному навчально-виховному закладі [1, с.14]. В „Енциклопедії освіти” (2008) О.Я.Савченко подає таке трактування: авторська школа – це навчально-виховний заклад, у якому реалізується нова педагогічна система, розроблена конкретним педагогом чи творчим педагогічним колективом [3, с.8]. Виникнення авторських шкіл науковець пов'язує з нагальними потребами вдосконалення освітньої практики, із соціальною затребуваністю певних педагогічних ідей.

Питання сутності педагогічної системи, системного підходу в педагогіці, взаємодії внутрішніх і міжсистемних зв'язків, характеристики елементів педагогічної системи та ін. є досить розробленими в психолого-педагогічній літературі (В.Г.Афанасьєв, В.Б.Безпалько, В.К.Буряк, Н.П.Кузьміна, В.І.Лозова, Б.М.Наумов, М.М.Поташнік та ін.). Категорія „педагогічна система” – одна з основних у понятійному апараті педагогіки. Вона багатоаспектна й відображає такі підходи: персоніфікований, коли йдеться про сукупність ідей і поглядів видатних педагогів (К.Д.Ушинського, С.Русової, С.Френе, А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського); структурно-галузевий, що характеризує окрему ланку освіти (дошкільну, загальноосвітню, позашкільну, професійну тощо); локальний, за яким розглядається діяльність окремого навчального закладу або навіть педагога [4, с.40]. У межах нашого дослідження доречним є розуміння педагогічної системи як сукупності взаємопов'язаних компонентів, які підпорядковані меті виховання, освіти й навчання. Згідно з ідеями сучасних дослідників, зокрема Н.П.Кузьміної, педагогічну систему складають структурні та функціональні компоненти: мета, засоби, навчальна інформація, учні, вчителі та ін. [3, с.649; 4, с.40].

Найбільш спірним поняттям, зважаючи на різноманіття підходів, залишається «інновація» («інноваційний»). Якщо в узагальненому розумінні інновації – це нове, нововведення, то відносно педагогічної системи – це привнесення нового, оновлення, удосконалення педагогічної теорії та освітянської практики. Проблемі нашого дослідження найбільш відповідає визначення, за яким освітні інновації – це «процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану» (Л.М.Ващенко) [3, с.338]. Досить слушною є думка О.В.Попової, що критеріями інноваційної педагогічної системи не обов'язково мають бути нові педагогічні ідеї, підходи, принципи. Її новітність характеризується насамперед у визначенні нових системоутворювальних зв'язків між уже апробованими принципами, засобами, технологіями, виявленні можливості їх використання в нових умовах [4, с.42].

Отже, обґрунтувати сутність інноваційної педагогічної системи дає змогу характеристика окремих її елементів (структурних і функціональних), зокрема у порівнянні з тими, що характеризують традиційну педагогічну систему, для чого, зазвичай, розглядаються такі параметри: світоглядна основа, мета, характер змісту освіти і взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, методи й технології навчання, контроль і оцінювання тощо. Зважаючи на обмеженість рамок нашого дослідження, звернемо увагу

на такий показник, як взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу, що за традиційною системою навчання має автономний, авторитарний, суб'єкт-об'єктний характер, тоді як інноваційна педагогічна система спирається на спільну взаємодію, рівноправність суб'єктів навчальної діяльності, гуманність їхніх взаємин.

Характеризувати інноваційну соціально-педагогічну систему, за системним підходом, дають змогу, крім її внутрішніх елементів, міжсистемні зв'язки, тобто взаємодія школи як соціального інституту з іншими соціальними інститутами. На основі узагальнень досвіду такої взаємодії виділяють три її способи: 1) школа залучає до співпраці інші соціальні інститути, середовище (через участь батьків, громадськості, фахівців та ін.); 2) школа є системою базової, спеціальної й позашкільної освіти; 3) школа й інший соціальний інститут (ВНЗ) є партнерами [там само, с.54-55]. Для інноваційного навчально-виховного закладу така взаємодія набуває іншого, ніж у традиційних школах, змісту, зважаючи на її більшу відкритість до соціуму.

Прийнято вважати, що інноваційну сутність педагогічної системи засвідчує також організаційний статус нетрадиційних за типом навчальних закладів: ліцеїв, гімназій, коледжів і колегів, колегіумів, шкіл-комплексів, навчально-виховних комплексів, і, звичайно ж, авторських шкіл. У науково-педагогічній літературі питання тотожності між поняттям інноваційної й авторської школами є досить розробленим (Н.С.Побірченко, О.В.Попова, Т.В.Цирліна та ін.). Тому, спираючись на ці ідеї, а також вище наведені визначення (С.У.Гончаренко та О.Я.Савченко), виокремимо специфіку авторської школи: наявність лідера – автора, стабільність (тривалість, стійкість, рівновага) позитивних результатів, синтез світоглядної концепції з інноваційними технологіями [5, с.34]. Саме з огляду на ці особливості є підстави вважати авторськими школи, які виникли і функціонували задовго до впровадження до наукового обігу самого поняття (80-ті рр. ХХ ст.). В Україні діяльність авторських шкіл (в історичному контексті) пов'язана з іменами В.Ф.Дурдуківського, А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського, І.Г.Ткаченка, О.А.Захаренка та ін.

Нині свідченням реалізації ефективної моделі школи-комплексу, в якій досягнуті досить вагомні результати в навчанні й розвитку учнів, є авторська експериментальна середня школа-комплекс №3 м. Южного Одеської області, очолювана педагогом-новатором М.П. Гузиком. З його ім'ям пов'язана активізація суспільно-педагогічного руху початку 80-х рр., що сприяла проведенню впродовж 1987 – 1988 рр. Всесоюзного конкурсу на звання авторської школи, за підсумками якого серед 250 проектів, відібраних після трьох турів змагання, саме школа М.П.Гузика була серед шести, що вибороли право називатись авторськими.

У складі школи-комплексу – академічна, мистецька, спортивна, політехнічна й вища школа (колег). Уся діяльність цього комплексу спрямована на те, щоб забезпечити освітні потреби й реалізацію потенціалу учнів для здобуття ними більш вагомих, ніж у звичайній школі, результатів навчання.

Авторська педагогічна система М.П.Гузика має назву „Комбінована система організації навчально-виховного процесу”. Її системоутворювальними компонентами є принципи диференційованого навчання та інтеграції знань, а також індивідуального, персоніфікованого підходу до розвитку й виховання дитини. Вони реалізуються через такі структурні елементи педагогічної системи як: зміст навчання й розвитку учня; час, потрібний для засвоєння відповідної навчальної інформації та набуття практичних навичок; рівень оперування знаннями і вміннями; форми й методи викладання [2, с.5]. Водночас, індивідуалізація навчання передбачає персоніфікований підхід лише у процесуальних складових навчання (методи, прийоми, засоби, темп тощо) без принципового корегування змісту. Персоніфікований підхід, який забезпечує організація навчально-виховного процесу за індивідуальними планами і програмами на певному етапі навчання, дає змогу учням самостійно вибрати для засвоєння програму, що відповідає їх реальним навчальним можливостям і бажанням [там само, с.6].

За комбінованою системою М.П.Гузика в диференціації навчального змісту також ураховується критерій, який відповідає допрофесійній орієнтації школярів (з 7-го класу). Один із засобів її реалізації – інтеграція навчальних курсів з іншими предметами, які є визначальними для галузі майбутньої професійної діяльності особистості [там само]. Авторський підхід передбачає також упровадження в навчально-виховний процес ефективних педагогічних технологій, що надає йому характер навчально-пізнавального пошуку. Це досягається шляхом комбінування окремих структурних елементів уже апробованих сучасних технологій: критеріально-орієнтованого навчання, пошуково-теоретико-пізнавального навчання, дискусійного навчання, імітаційно-моделюючого навчання, рефлексивного навчання [там само, с.147].

Таким чином, авторська експериментальна школа-комплекс М.П.Гузика є інноваційною соціально-педагогічною системою, яка, з одного боку, ґрунтується на новітніх педагогічних технологіях, з іншого, – продовжує кращі традиції гуманістичної педагогіки – ціннісного ставлення до дитини-людини.

Висновки. Отже, гуманістична спрямованість сучасної освіти, орієнтація на особистісний розвиток дитини пов'язана з появою в освітньому просторі України нових типів навчально-виховних закладів, серед яких особливе місце посідає авторська школа як інноваційна соціально-педагогічна система.

Інноваційну сутність педагогічної системи визначають системоутворювальні складові, якими в авторській школі-комплексі М.П.Гузика є принципи, що забезпечують диференціацію та інтеграцію знань, а також індивідуальний підхід до особистості учня.

Література:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Гузик Н.В. Комбінована система М.П.Гузика у контексті навчання дітей історії (загальнодидактичний і методичний аспекти) / Н.В. Гузик. – К.: Плеяди, 2005. – 152 с. – (Відкритий урок. Основна школа).
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Попова О.В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ ст.: [монографія] / О.В.Попова / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Харків: „ОВС”, 2001. – 256 с.
5. Цырлина Т.В. Гуманистическая авторская школа как социокультурный феномен ХХ века: Дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / Т.В. Цирліна. – М., 1999. – 365 с.

В статье раскрывается сущность авторской школы как инновационной социально-педагогической системы. Уточняются основные педагогические дефиниции проблемы исследования: авторская школа, педагогическая система, инновации. Рассматриваются элементы педагогической системы, которые обуславливают ее инновационность, на примере деятельности авторской школы педагога-новатора Н.П.Гузика.

In the article the essence of author school as an innovative socially-pedagogical system opens up. Basic pedagogical definitions in relation to the problem of research: author school, pedagogical system, innovations is specified. The elements of the pedagogical system which stipulate its innovation on the example of activity of teacher-innovator N.P.Guzyk's author school are examined.